

Чолдуг чон бис, чоргаар чон бис

Сергей ОРЛОВ

Соабон АНГАБАЕВ

РЕВОЛЮЦИЯ ШӨЛҮ

Ис-черини иштинде бо хаттар сымалап,
Революция шөлү метрода чурттуган,
Хүн-даа шыкша лампалар чыры деген.
Хуер дүрүлөр дүндүктө доо бедик турар:

Хыртын чок бөрт кеткен матросту,
Кызыл Пресидан хоочун токарым-даа,
Экинде боо, холда номуг уругун-даа,
Эрчим Сибирь партизаны таражым

Даным атсы, хүнү баяр, айда, чылаа
Даш дээринде так-ла тесип, чалап каган.
Оон-даа бедик—даштын черде Москва бар,
Ойт-сиген, чекек садта сагандышкан.

Кремльдин сыдыстары чайнап турар,
Кидип терек мочургазы чаштып тоглан...
Эглинчесс, тендиз дивес, мөгө-шымар!
Эгиндерде не-чер-даа шыгырт чыдар!

БУЗҮРЕЛ

Чүдүлгөр чиле берген,
Чүдк хамлар арм берген,
Аш-чүт, аарм утундурган,
Аас-кежиктиг бодалымны

Кажанда-даа, кандыг-даа
Карартып чер шыдаас-даа!
Эркен үс нештерге
Эглин келбес, хомдуртунген,

Аас хүннер туманнамас!
Хуускаага хостаттырган,
Ала Ленин чагым-биле
Хуулазымныг чурттап чор мен!

40 ЧЫЛГА ТУРАСКААТКАН

Москвадан «Планета» ном үндүрер черини ажалдакчылар «Объективне»-бистид Тарзон чуртууусу деп бөлүк үндүрүлгөсүн Тыва дутайында өнүгү 15 чурктардан кылган фототыктарлар комплекти-нин үндүрүлгөсүн белектеп турар.

Тыванын кайгамчык чараш бойдузун, бодунун черин улам чааркан ажал-ишчи кижилерин, Совет эрге-чагырга үзүлгө республиканын экономика, эртем болгаш культуура талаам-биле чакырылган чедикшилерин ол фототыктар-каларда көргүскөп.

200 муң тиражыг болуп ол комплектилер филокартистерге, аян-чорукчуларга болгаш Тыва дутайында соңуураал-нарга тааржыр дээрин чүтээ-жок.

Хей националдыг совет улустун аян-дуума улуг өбүлгөсүн Тыванын каттыш-калынан бээр 40 чыл болуп юбилейини бүүдүзүлдө ол открыткалар чырыкче үнөр.

Н. КОСЕНКОВА,
Москва.

ЧАА КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ

Улуг Октябрьни байырла-дынчы бүүдүзүлдө Бил-Хемде «Саян» союзузун Сущ, сал-биринда 150 олуттуг культу-ра бажынын ажылдагы кинр-гелги сурунун чоңунга улуг өөрүштү болган.

Сурунун найм-даа тала-зыннан көрөгө озылалын кестүп тураа ийн кыт культу-ра бажынында көрүктүлөр залы, фойе, библиотека, ном-чулга залы, уран чүтүл болгаш еске-лаа бөлүмүлөрүн кайы-неттерин база билдир, шыды-раа ойнаар ораалдарын чаа мебел-биле дөзөг.

Культура бажынын ажы-дымшыкына оон директору, анык специалист Виктор Сотоянча дүлдүрүн байыр-лыг байдалга тыыскаан. Суу-рада Балчирмаа Чооманын баш-тааны №1 агиткватара баш-тайгы концерти көрүктүлө-ре бараалгаткан.

Бистиң корр.

БОРА-ХӨКПЕШТЕР БОЛГАШ ТАРЫМАЛ ТООРУК

Тарымаал тооруктарже бора-хөкпештерини халлаадыны-га удуу илгелдиг камгаалады Кисловоскод чурттуг И. Зя-вигинеш тыпкан. Тоорук сым-ныч тогерик бажына эйн-е чоок бурун ап калаттарга амданыг үнүшкө чалынгы халлаакчылар күш четпес бооп тур.

Шаг-шаанда укталып кел-ген арга өзүлгөр И. Зявиги-неч ногаа тарымр черинге пос хоюктуклар тургузуп каар тур-ган.

ХОМУДАЛ

Бажынар эргелдигиң на-чалыкыңе алды арнынч дөлдүр бижээм хомудал келген. А хомудалды бижээм кижиле адирини шым бижээм, бодунун адирини орнуңа мөгө ат-биле «Хомудал бижээм Сарылар» деп каан.

Началык дораан электр-тик келдирткен. Ол электрик Ооржак кирил кээрге, ону че-мелеп, кырында-ла барган.

Найрал кудумчуңда 12 дугаар бажында хамааты-нын сайгылаанын бир ай ажыг кылаан-дыр, ону чүгө көрбзэн силер?

— Ол дугайым бөгүн бир

дугаар динчал тур мен, Ка-рагоол бедичең. Улуг буруу-луг-дур мен.

— Шым, шым. Чүгө силер аяаа бурдугар силер. Дүргөн бараан, рин кылаан, а бажы-нын эзизин дол-дораан менче кордунтунар.

Дүш четпейи корда, на-чалыккө көк баштыг колдк кырган ашаа кирил келген.

— Силер Найрал кудумчу-зунун 12 дугаар бажыңда чурттап турар силер бе?

— Иде, дарам.

— Силерини ашм адыңар кайзым ирген?

ШООДУГ

— Сарылар ийн.
— Ынчаара хомудал би-жичерге чүгө мөгө ат-биле бижидим дээринер ол?

— Силерини адыңара үш катал дилег билдиршик бижидим. Оон чаңызымга-даа харымыз келбиз. А шакмья-чар мен хомудал кылдыр би-жичерге силер кеззү сайгы-лаанымын конкор бурден эде кылып бердирер шыккамы.

— Силерге мидыг чүвени кым айтты берди?

— Улус-ла болбай, хей баш игаанмы болбас ийикке.

Х. ОПДАН-ООЛ.

ҮНЕЛИГ БЕЛЕК

С. АЛЕКСЕЕВ

Ленин бир катал мындыг сөстүг чагаа алган:
«Эрчим Владимир Ильич, та-раачынар—бистер Силерге мөгөйбашаң ийнг байыр че-дирип тур бис, хүлээп ал кө-рүрер, Октябрьда Силерге белек чорудар бис».

— Па, ам база белек—деп, Владимир Ильич шала хора-лаксай берген.

Чүү ылдыг белек дээрини тараачынар амдызында бижээ-зирер. Ону ыттавас деп шиктирээрлер.

— Белекти алып кижиле баш бурингаар билбес болза, солуг болур-ла болбай—деп, тараа-чынар чутаалажып турган-нар.

Белек онзагай эвес аяа-ла бөдүн болбай. Октябрь рево-люциянын бир чыл оон та-варыштыр Владимир Ильич-ге чаг биле эйт чорудуп бээр дээрлер-дир.

Тараачынар ол белекке сеткил ханып турганнар. Кандыг-лаа ажал-херекке ая-сы бош хөөремке кижилер кезээде таварыштылар, иш-кажыгый. Ындыг кижиле ол тараачынар аразында база тур-ган-дыр, ол дээрге, кызыл ше-ригил болгаш бүдөннөйжиз чоразан Селиверст Дубов

болган.
— Э-э, силерки-лаа, ба-жынар чок-тур. Оруу белек дээр бе!—деп, ашактарже ол алдырган.

— А чүд? Владимир Ильич база кижиле болгой ол, иш-чаар билеп аа. Экеке чөм чир кижиле бе? Чаг харын чо-гум-на аяаа ам херек—деп, тараачынар аяаа үдүрлүгөн.

— Чаг ле, па, басып-барып чагып кичаарыл ол, мындыг мугулай чүве кайда боор—деп, Дубов кыжырган.

— Ааспырапай ааспырап-пай-ла болбай—деп, тараа-чынар көчүтүтүнгөн.

Дубов ашактарын бүдүн келезе дүргүзүлдө кулаан конгалган келген.
— Хоозун чүве-дир оонар, хоозун. Аяаа-ла хос баштар эдилеп чорур улу-тур си-лер ийн—деп, ашактарын өдүр чарып-ла турган.

Тараачынар хоралай бер-ген. Дубовка чалдып чет-кен.

— Че, мүд, хоозун чүвө дугайым чутаалап тур—деп сыргытканнар.

Оон Дубов, хелертен та-раачынар каттыржы бээрге, бажыг чидилейип турар хе-ре, хөстүг чүве чутаалап.

Тараачынар шупту чыла-ган, лом, түтүрк, нускун-хай дээр чикитиг менсен-херекселерин холга алган, станцияга (агаа бедир тос километр хире бар) чедир орук аштан кылар.

— Па, орук бе!—деп, та-раачынар каттырышкан.

— Ийе, Ленинге чедер орук!

— Боттарыкка белек кы-лып ал турарыксыс ол ыш-камы.

— Хөөремик кулугуруну мону аар, ам артында бүдөннөйжиз дивес сен бе!

Ынчалза-даа тараачынар-нын каттыржып турган үе-зилеп бээр кам хонук эрт-кезде, суурга бир-ле кижиле дилги сүргил хелертен мын-ча дээс:

— А ол шык-лаа боор ча-лаас, ашактар, Орукту кы-лар дээрин Ленин көпсүңүп түлээр алып-даа чадаас.

Харын шын-лаа боор ча-лаас—деп, тараачынар ам кээп чайгылганнар.

— Чалаас эвес, а малай шын—деп, Дубов шыкыккан.

Ынчал тура-тура, Дубов тараачынарны айымга кин-рип алган.

Калайларын, ашактарын чылыг пелка чанында сы-гырган, болуп алган, ажал-херекке. Харын талтыг-ла Ок-тябрь байырлаан таварыш-тыр ол ажылда доозупканнар, Каменка деп бичи хемги ке-жидир көвүргүн безин ту-дуп кылып кааннар.

Тараачынар Владимир Ильичке чагаа бижээш, ба-йырлап таварыштыр байыр чедирген, чагаанын тоңчуң-ге орук дугайым айтып каан-нар. Бодунун-биле канчаар-ла билеп алгай сен аа, а орук дээрге силерге бистиң белекче-тир. Бир эвес сестил-дирге таарышпас болза, бистиң буруудыз бербелер. Малай бис-лаа эвес, бүдөн-нөйжиз чоразан хөөремик Се-

ливерст Дубов буруулуг чү-ве ийн. Чагааны таратып-нар мидыг аныктыг бижээш, чорутканнар.

Улаваанда харым келген.
«Сеткил ханга, сеткил ханга»—деп харында бижээш болган, Владимир Ильич тараачынарны белек кай-гамчык-тыр деп бижээш. Оон кесе чүве аяаа херек чок, Ленинни чагааны тос кило-метр орук дээрге коммуни-ст чуртун база бир бажымы-лар дээр укталыг сестер-биле тоңгон болган.

Тараачынарны чутаа-соо-ду мичаар хөдүг димилеп турган:
— О-о, ол-дур харын!
— Харыла кайгамчык-тыр!
— Чагаа Ленинни өөрүт-кен-дир!

— Ону номчааш, Владимир Ильич ам майга база кандыг белек дугайым чутаалап дээр ирген деп болза чадаас боор—деп, тараачынар үрү-ңейип турганнар.

ХҮН ДЕГ ЧЫРЫП ТУРЗУН

Мурундагы-ла байдал. Араттар чыгып турар. Олар-нын аразында Көккөй, Дамба база чоруп турар.

Кочага. Дээрчилер, доозул! Көккөй. Кайда? Дамба. Шынал-ла.

Көккөй. Шымдаар, орта тургулап алынар. Сагырыкчы боор.

Дамба. Мурунда кызанай-нып чорур чүү дээр сен, ачай?

Көккөй. Хей-ады-ла ий-наан.

Дамба. Ак боору ышкыжы кайык?

Көккөй. Шаанда мындыг тур-ган.

Соруктуг. Арбак, Борбаанай баштаан бооларыг араттар келир.

Соруктуг. Тулуп баглаңар боларын.

Арбак. (Дамбаны сегирип аар). Хуускаадым мурун-дан тулуп чоруруму.

Дамба. Сокка дора-ачуу! (ушта чүткүп турар).

Арбак. (баглап аар). Сээп-биле чүгө кыска болур-дур ийн: чагыс коругулаң хой-ладып каар ол-ла...

Борбаанай. (боозу-биле Дам-баны алдынар). Эжээн өлбөс чоор, кулугу...

Арбак. (Көккөйни хүлүп бээр). Хуускаадым мурун-дан тулуп-хүлүп тур мен.

Көккөй. Сагырыкчыга айыл-дыр апаар-дыр.

Арбак. Ам бисте ындаг ду-жаал чок, ааар.

Көккөй. Эзу-чурум бибес иттарым...

Арбак. Бисте чаа өзү-чурум, анар!

Көккөй. Сагырыкчы келжи ааар. Дев, кел чору.

Арбак. Кызыл партизаннар, араттарныг хостакчылары-дыр, анар.

Партизаннар отряды келир. Чоутуну база хүлүп алган келир.

Соруктуг. Дарлаткан арат-тар, чаа сөстү, хуускаадың сөзүң бээр димилээр! Ок-тябрьни хуускаадыңын тин-дээни-биле кижиле төрөлгөсүнчү чаа тоогүзү ажыттыңан деп, бистиң улуг баштычымыс Ле-нини номнаан. Оон азым-биле адым-буурай улустар хоста-дып турар. Оон ачымы-биле

Тываның адым араттары үш дакпыр дараалап уштуган: ак хааның эжелелдеси, ман-чы хааның бастымыкыныг-дан, бай дүжүметтеринг хем-дилгелдеси хосталган. Ам араттар бодунун тускай хос-түг чуртунун ээин болган. Эр-ге-чагырганы алган. Хостуг чуртталга дегерезин!

Уинер. Ура!

Соруктуг. Эрге-шөлөз дегерезин!

Уинер. Ура! Ура! Соруктуг. Ноюнар, дүжү-меттер союзин!

Уинер. Ура!! Араттар.

Октябрьни хуускаадым Орус чуртка тилеп үнүп, Отчандаан кезилээрин Орус арат айтып берди.

Найралдыг, өөрүшкүлүг ужуражышкын болуп турар. Дүжүметтеринг бөрттерин от-че өрттедип турар Боттарың улустуң азаанче чорудуп ту-рар.

Соруктуг. Амырап тур, кыр-ган. Ам-ла чаагай чурттаар бис.

Хевек-оол. Ленин башкыга четтирдим, огул. Кезээде, хүн деп, чырып турзун деп йөрзөйи...

Улуг Октябрьни чырыктыг байырлаан кайда-лаа өөрүшкү-хөдүг уткуп турар. Күн-ажылчы ээлчөк соола, чүе-чүс кижилер каубарже, культура бажынарыне чоруп каар. Бот-тамыгыр уран чүдүлүг көргүзүлгөсүн чөсө үстүр эвес, Көдө культура бажынарыни сойлаары орайга дээр чы-рып, ээлчегил кордусалерге, фестивалдарга белектерде уламчылап турар. Ыраажылар чыгып келгеш, чаа ир өр-ренер, тапчылар казыргаландыр эстелер.
ЧУРУКТА: Тыва АССР-ни болгаш РСФСР-ниг улустуң артистери Кара-кыс болгаш Максим Мунзуктар чоңа не-терезин баштак-хөдүг мрлары-биле аян тулуп турар. Уд-ел-геде — Михаил Зырянов,
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ ФОТОЗ.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯ, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Ноябрь 7-де Аныктарын дыштанылга кезээни «Тураскаалыг 66 чылдар» деп дискпрограмма. Эгелээр 19.00 шакта. Ноябрь 8-те Хөгжүмүш театрнын ар-тистерини концерти. Эгелээр 19.30 шакта. «ЕНИСЕЙ» Культура бажыныга Ноябрь 7-де «Тураскаалыг 66 чылдар» деп дискпрограмма. Эгелээр 15.00 шакта. Ноябрь 8-те «Чурттап чорур черимден өскө чараш чер бибес мөгө деп аас журналы. Эгелээр 15.00 шакта. «КОЛОС» Культура бажыныга Ноябрь 7-де «Калбак Төрзөн чуртум» деп аас журналы. Эгелээр 15.00 шакта. Ноябрь 8-те «Илеолоттуг демиселдин мурунку одуруунда» деп тема-га беседа Эгелээр 15.00 шак-та. Аныктарын дыштанылга кезээни. Эгелээр 19.30 шак-та. Ноябрь 7-де Шымдыраа парктан шынал-ды дүш блит-турнир биллард-зында болур. Эгелээр 14.00 шакта.	Ноябрь 8-те Баг кагарыга болгаш стол теннизиңе парктан шыналды дүш маргылда. Эгелээр 10.00 шакта. «ХЕРЛЕ» СПОРТЗАЛГА Ноябрь 7-8-те Баскетболга школачылар аразыга республиканын бирги нерд дүш маргылда. Эгелээр 10.00 шакта. БАШКЫ ИНСТИТУДУНУН СПОРТ ЗАЛЫНГА Ноябрь 7-де Хол бөмбүчүгө эр болгаш херезке улуустун аразыга хоорайнын кубогу дээр мар-гылда. Эгелээр 14.00 шакта. ШЫДЫРАА КЛУВУНГА Ноябрь 8-те Шымдырааа блит-турнир. Эге-лээр 11.00 шакта. АВТОРҮК ТЕХНИКУМУНУН СПОРТ ЗАЛЫНГА Ноябрь 8-те Баскетболга эр болгаш хер-резке улустун кампаалаары-нын аразыга хоорайнын ку-богу дээр маргылда. Эгелээр 10.00 шакта. КПТУ-1-де Ноябрь 7-де «Кым дээрде, дүргөң, ты-вингырыл» деп конкур. Эге-лээр 16.00 шакта. ЭМЧИ УЧИЛИШЕЗИНГЕ Ноябрь 8-те «Күсүк бал» деп кезжэ, Эгелээр 19.00 шакта. ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.
--	---

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОВАБЬ 7-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН 8.00—«Уе». 8.40—Докумен-тадыг телефильм: «Баш-тайгы бажынарың», «Ура-н шөөрлөр», «Калинин сууруд уверторазы», «Доктар чер чок кырыш», 9.35—ССР-ниң улустарының мрлары болгаш тапчылары. 10.05—А. Твар-довский. Поэмалар. 10.35—П. И. Чайковский. Симфония № 4 фа минор. 11.15—«Мос-квага аян-чорук. Ийн Арбат». Документалдыг телефильм. 11.30—«Улуг Октябрь». Совет шудукчулукни чогаалдары. 12.00—Концерт. 13.30—13.45—Часлар. 13.45—Москва. Кызыл шөл. Октябрьниг социалист-тиг Улуг революциянын 66 чыл оюнга тураскааткан шериг парад болгаш ажылчы чон-ларын чыксады. 16.00—«Ра-нее-ратее утрос». Үш сериялыг уран-чечен телефильмин баштайгы көргүзү. 3-ку се-рия. 17.10—В.И. Ленин. Амы-дыралынын ариняры. «Бир-ле катал шылп алган орук». Хей сериялыг телефильмин баш-тайгы көргүзү. 2-ги филм—«Ужуржышкын». 18.10—Мультифильм. 18.45—Байыр-ладын «Ак-кок отугажы» 21.00—Октябрьни социалист-тиг Улуг революциянын 66 чыл оюнга тураскааткан шериг парад болгаш ажылчы чон-ларын чыксадынын дугайында репортаж. 21.15—23.30—«Цемент». Уран-чечен телефильмин 1-ги болгаш 2-ги сериялары.	ИПИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН 8.00—Эртенги гимнастика. 8.20—«Мадыр-хоорайлар ду-гайында мрлар». Концерт. 9.10—Уругларга урал-чечер кыска хемчээлдиг телефильм-нер. 10.05—Киноконцерт. КЫЗЫЛДАН 10.55—Кызыл хоорайныг ажылчы чонларын Октяб-рини социалист Улуг рево-люциянын 66 чыл оюнга ту-раскааткан байырдыг чыкса-ды. В. И. Ленин аттыг шөл-ден дамчыдыла. МОСКВАДАН 12.15—«Билер сен бе, эш», 13.15—Документалдыг теле-фильм. 13.45—Москва. Кы-зыл шөл. Октябрьниг социа-листиг Улуг революциянын 66 чыл оюнга тураскааткан шериг парад болгаш ажылчы чон-ларын чыксады. 16.00—А. Арбузов. «Дал калазында кыраа». Фильм-шыл. 18.10—Мультифильм: «Апорат», «Буденновка». 18.35—«Бир филмун музыкалылар». Уран-чечен филм. 20.00—Там-чыктыг уулар, чаштар». 21.00—Октябрьни социалист-тиг Улуг революциянын 66 чыл оюнга тураскааткан шериг парад болгаш ажылчы чон-ларын чыксадынын дугайында репортаж. 21.15—23.30—«Цемент». Уран-чечен телефильмин 1-ги болгаш 2-ги сериялары.
--	---

15.00, 20.00, «Непобедимая» 13.10, 16.40, 18.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Кремлевские куранты» 13.00. «Главный свидетель» — компьютер» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Золотой клю-чик» 15.30. «Баллада о до-блестном рыцаре Айенго» 17.00 шактарда.

Редакцияның адреси:
667000. Кызма. Шетинкин болгаш Кравченко куумчузу бажын № 3. Телефоннары: Редакторун 2-24-63 редакторун оралакчыларынын 2-35-24, 2-23-54, харымсагалыг секретарынын 2-23-35 секретариатын 2-31-75 пропаганда болгаш коззэ ажал-агый совет тургузуг килестерини 2-37-13 чагаа кидизини 2-41-27, информация кидизини 2-20-60 культура кидизини 2-23-54 кидизини 2-21-47, корректорларын 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солүн келбей борганда